

Zenon Romanow

Freie Europäische Jugend : tajna organizacja bytowskiej młodzieży kaszubskiej w 1950 r.

Acta Cassubiana 17, 102-118

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zenon Romanow

Słupsk

Freie Europäische Jugend – tajna organizacja bytowskiej młodzieży kaszubskiej w 1950 r.

W listopadzie 1948 r. dwaj młodzi mieszkańcy Bytowa: Edmund Walkusz¹ i Franciszek Żukowski, nie mając możliwości legalnego wyjazdu z Polski do Niemiec, postanowili nielegalnie przekroczyć granicę w okolicach Szczecina. Zostali jednak zatrzymani w Gumieńcach przez patrol Wojsk Ochrony Pogranicza i osadzeni w więzieniu w Stargardzie. W ciągu ośmiomiesięcznego pobytu w więzieniu Walkusz przeszedł brutalne śledztwo. Był bity metalowymi prętami po całym ciele, przywiązywany do ściany za ręce, tak że musiał stać godzinami na czubkach palców, przycinano mu palce rąk drzwiami². W czerwcu 1949 r. został skazany przez Sąd Okręgowy w Szczecinie na sesji wyjazdowej w Stargardzie na dwa lata pobytu w domu wychowawczym w zawieszeniu na rok i zwolniony w następnym miesiącu³. Żukowski został skazany na dwa lata więzienia. W więzieniu Walkusz zetknął się z żołnierzami Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych, a ich opowiadania o życiu konspiracyjnym i partyzanckim zrobiły na nim duże wrażenie⁴.

Po powrocie do Bytowa nie zaniechał planów ucieczki do Niemiec. Spotykając się z kolegami, opowiadał im o swoich przeżyciach więziennych i snuł plany

¹ Edmund Walkusz (Walkusch), ur. 18 XI 1931 r. w Mądrzechowie w powiecie bytowskim, w rodzinie Władysława i Heleny z domu Stolz. Jego ojciec był właścicielem przedsiębiorstwa budowlanego w Bytowie, dokąd rodzina przeniosła się w 1938 r. Tam Edmund skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej. Był członkiem Hitlerjugend. Po wojnie, do czasu powrotu ojca z niewoli (brytyjskiej lub amerykańskiej), pracował w gospodarstwie rolnym, a następnie w Państwowej Fabryce Wyrobów Drzewnych w Bytowie. Gdy w 1946 r. ojciec wrócił, pracowali razem, jako murarze. Należał do Związku Młodzieży Polskiej (Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie (dalej: IPN Sz), sygn. 00101/392/2, protokół przesłuchania E. Walkusza z 17 V 1950 r.).

² IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r.

³ IPN Sz 00101/392/2, protokół przesłuchania E. Walkusza z 17 V 1950 r.

⁴ Tamże, protokół przesłuchania E. Walkusza z 14 V 1950 r.

opuszczenia Polski. Do grona jego najbliższych przyjaciół należeli: jego kuzyn Gerhard Wojaczek⁵, Alfons Rekowski⁶, jego kuzyn Ginter Rekowski⁷, Hubert Ordowski⁸, jego brat Roman⁹ oraz Jan Pałubicki¹⁰. Luźny kontakt z grupą utrzymywał starszy brat Alfonsa Rekowskiego – Bernard¹¹.

Najstarszy w tej grupie miał 22 lata, najmłodszy – 16. Mimo młodego wieku musieli podjąć trud utrzymania swoich rodzin, gdyż ich ojcowie nie żyli lub nie

⁵ Gerhard Wojaczek, ur. 16 X 1930 r. w Udorpiu w powiecie bytowskim, w rodzinie Franciszka i Walerii z domu Stolz. Skończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz, 00101/392/2, protokół przesłuchania G. Wojaczka z 11 V 1950 r.).

⁶ Alfons Rekowski, ur. 23 V 1932 r. w Bytowie, w rodzinie krawca Franciszka i Elżbiety z domu Padoch. Skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej. Był członkiem Hitlerjugend. Po wejściu do Bytowa Armii Czerwonej rozpoczął pracę zarobkową u prywatnego przedsiębiorcy, a w latach 1947–1949 w Państwowej Fabryce WYROBÓW DRZEWNYCH, następnie pracował w Gminnej Spółdzielni, jako malarz (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r.).

⁷ Ginter (Günter) Rekowski, ur. 8 X 1932 r. w Bytowie, w rodzinie Pawła i Heleny z domu Padoch. Ojciec był dekarzem. Do zakończenia wojny ukończył 5 klas niemieckiej szkoły podstawowej. Od 1947 r. pracował w Państwowej Fabryce WYROBÓW DRZEWNYCH, gdzie należał do ZMP (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania G. Rekowskiego z 31 V 1950 r., tamże, sygn. 00103/359, kwestionariusz osobowy członka nielegalnej organizacji G. Rekowskiego z 3 VII 1974 r.).

⁸ Hubert Ordowski, ur. 11 XI 1927 r. w Mestwinowie w powiecie kościerskim, w rodzinie leśniczego Stefana i Małgorzaty z domu Witt. Do 1939 r. skończył 5 klas polskiej szkoły podstawowej, a w czasie okupacji 3 klasy niemieckiej szkoły podstawowej. Rodzina przyjęła III grupę Deutsche Volksliste. Na początku marca 1945 r. Hubert został powołany do Wehrmachtu i przez kilka dni walczył z Armią Czerwoną w Królewcu. Dostał się do sowieckiej niewoli, z której został w marcu 1948 r. przewieziony do Frankfurtu nad Odrą i zwolniony. W czerwcu 1948 r. wrócił do rodziców w Ludwikowie w powiecie kościerskim. Po śmierci ojca znalazł w lutym 1949 r. pracę w Państwowej Fabryce WYROBÓW DRZEWNYCH w Bytowie i sprowadził do siebie matkę i młodszego brata (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania H. Ordowskiego z 11 i 14 V 1950 r.).

⁹ Roman Ordowski, ur. 19 VIII 1933 r. w Starogardzie (Gdańskim). Do 1945 r. skończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej, siódmą klasę skończył w polskiej szkole w Bytowie. Był członkiem ZMP (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 10 i 31 V 1950 r.).

¹⁰ Jan (Heinz) Pałubicki, ur. 18 X 1931 r. w Bytowie, w rodzinie murarza Stanisława i Matyldy z domu Szulc. Jego ojciec został w 1940 r. skierowany do pracy w fabryce w Pyrzycach, gdzie pracował do końca wojny. Jan do 1945 r. ukończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej. Należał do Hitlerjugend. W 1948 r. został powołany na kilka miesięcy do pracy na Śląsku w ramach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”. Po powrocie do Bytowa w sierpniu tego roku pracował, jako robotnik w tartaku, u gospodarza, przy remontach dróg. Od stycznia 1950 r. pracował przy pracach rozbiórkowych w Bytowie (IPN Sz, 00101/392/1, protokół przesłuchania J. Pałubickiego z 11 i 31 V 1950 r.).

¹¹ Bernard Rekowski (Wantoch-Rekowski), ur. 4 IX 1927 r. w Bytowie. Skończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej. W latach 1944-1945 służył w Wehrmachcie i dostał się do niewoli brytyjskiej, z której wrócił w 1948 r. (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania B. Rekowskiego z 11 V 1950 r., protokół przesłuchania E. Walkusza z 14 V 1950 r.).

wrócili jeszcze z niewoli. Podejmowali prace dorywcze przy robotach rozbiórkowych, w gospodarstwach rolnych, część z nich pracowała w Państwowej Fabryce Wyrobów Drzewnych. Niskie zarobki nie pozwalały na zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych. Wszyscy wywodzili się z robotniczych rodzin kaszubskich lub niemiecko-kaszubskich. Bezpośrednio po wojnie zadeklarowali narodowość polską i w wyniku weryfikacji narodowościowej, bądź w przypadku braci Ordowskich – rehabilitacji narodowościowej, otrzymali polskie obywatelstwo. Mimo tego niewiele łączyło ich z polskością. Było to pokolenie Kaszubów już w znacznym stopniu zniemczone poprzez niemiecką szkołę, Hitlerjugend, wojsko. Po polsku mówili bardzo słabo. Nie potrafili w tym języku ani pisać, ani czytać. Nie znali też polskiej historii, kultury i tradycji. We własnym gronie mówili po niemiecku, w rodzinnych domach używano języka kaszubskiego, albo niemieckiego. Słaba znajomość języka urzędowego, a także nieufność i niechęć władz do Kaszubów – byłych obywateli niemieckich, w tym Eingedeutschtów, skazywała ich na marginalizację i brak perspektyw na lepsze życie. Sytuacja ta rodziła frustrację i alienację, co skutkowało przekonaniem, że w Polsce nie ma dla nich żadnej dobrej przyszłości. Nadzieję na poprawę własnej sytuacji życiowej widzieli w wyjeździe legalnym, albo nielegalnym do Niemiec.

Wyciągając wnioski z nieudanej ucieczki do Niemiec w 1948 r., Edmund Walkusz postanowił zorganizować grupę kolegów w celu wspólnego przedostania się do tego kraju. Wspólnie z Alfonssem Rekowskim postanowili w styczniu 1950 r. założyć tajną organizację o nazwie Freie Europäische Jugend (FEJ) – Wolna Młodzież Europejska. Inspiracją była nazwa komunistycznej organizacji w Niemieckiej Republice Demokratycznej – Freie Deutsche Jugend (Wolna Młodzież Niemiecka), choć chodziło wyłącznie o nazwę, bowiem FEJ nie miała żadnego zabarwienia ideologicznego, a tym bardziej komunistycznego¹². Chcąc zachęcić kolegów do konspiracji, Walkusz konfabulował, jakoby organizacja miała być założona na polecenie oficerów angielskich, z którymi miał być w kontakcie. Oficerowie ci mieli rzekomo w przyszłości dostarczać żywność, pieniądze, umundurowanie i broń. Opowiadał także, jakoby w lutym 1950 r. brał udział w napadzie na posterunek Milicji Obywatelskiej (MO) w powiecie kartuskim wraz z grupą oficerów angielskich i żołnierzy polskich¹³.

Pod wpływem takich fantastycznych opowieści Edmundowi Walkuszowi i Alfonsowi Rekowskiemu udało się w styczniu i lutym 1950 r. zwerbować do organizacji około 20 młodych Kaszubów z Bytowa, Ugoszczy, Udorpia i Pomy-

¹² IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza z 9 i 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania H. Ordowskiego z 11 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/2, protokół przesłuchania E. Walkusza z 14 V 1950 r.

¹³ IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r. i H. Ordowskiego z 11 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/2, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.

ska Wielkiego. Wszyscy członkowie znajdowali się w podobnej sytuacji życiowej jak założyciele FEJ. Wstąpienie do organizacji następowało poprzez zapisanie się, a rejestr prowadził Alfons Rekowski. Innych dokumentów FEJ nie wytworzyła. Werbowano wśród kolegów, znajomych, krewnych, także na zabawach ludowych. Znaczna część członków nie prowadziła żadnej działalności konspiracyjnej. Właściwie organizacja ograniczała się do kilku osób: Walkusza, braci Ordowskich, Alfonsa i Gintera Rekowskich, Wojaczka i Pałubickiego. Spotykali się oni w niedzielne popołudnia w mieszkaniu Alfonsa Rekowskiego i snuli plany ucieczki do Niemiec¹⁴.

Edmund Walkusz i Alfons Rekowski słuchali często audycji radiowych w języku niemieckim nadawanych przez BBC, Głos Ameryki i Radio Madryt. Pod ich wpływem doszli do wniosku, że wojna między Stanami Zjednoczonymi Ameryki i Wielką Brytanią a Związkiem Sowieckim i Polską jest już bliska i rozpoczęli do niej przygotowania. Postanowili zbudować dwa schrony, nazywane przez nich bunkrami, które miały dać im schronienie w przypadku rozpoczęcia wojny. Pierwszy schron o głębokości 1,6 m, szerokości 1 m i długości 1,5 m zbudowali Jan Pałubicki i Alfons Rekowski na posesji Pałubickiego w Bytowie. Drugi mniejszy schron członkowie FEJ zaczęli budować w lesie nad jeziorem Jeleń w lutym 1950 r. Po kilku godzinach kopania zrezygnowali z powodu dotkliwego zima i rozpoczętej pracy już nie dokończyli¹⁵.

Znacznie większym problemem było zdobycie broni, która była im potrzebna do łatwiejszego przekroczenia granicy polsko-niemieckiej. Niedzielne spotkania u Alfonsa Rekowskiego zdominowała dyskusja o sposobach jej pozyskania. Wysuwane były różne pomysły: zamierzano rozbijać funkcjonariuszy MO i Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP), proponowano dokonywać napadów rabunkowych na osoby majątne, a zdobyte w ten sposób pieniądze przeznaczać na kupno broni. Pomysły te nie wyszły poza fazę projektów. Poszukiwano broni w podziemiach zamku bytowskiego (bez pozytywnego rezultatu) oraz w ruinach miasta i w lasach. Te ostatnie poszukiwania zakończyły się sukcesem. W posiadaniu organizacji znalazły się dwa bagnety, dwa zamki do karabinów, pistolet szturmowy Mauser kal. 9 mm, pistolet Walther P38 kal. 9 mm (niezdatny do użytku), pistolet Parabellum kal. 9 mm (niezdatny do użytku) i straszak¹⁶.

¹⁴ IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza z 9 i 14 V 1950 r.

¹⁵ Tamże, protokół przesłuchania J. Pałubickiego z 19 V 1950 r.; protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania E. Walkusza z 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r.; protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 10 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/ 2, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.

¹⁶ IPN Sz 00101/392/2, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania E. Walkusza z 14 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza z 9 i 25 V 1950 r.; protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 15 V 1950 r.; protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r.; akt oskarżenia, b.d.

Członkowie FEJ nie przestrzegali zasad konspiracji. Rozmowy o organizacji prowadzili na ulicach, przed kinem, na zabawach. Nic zatem dziwnego, że już w połowie lutego 1950 r. po Bytowie zaczęły krążyć plotki na ich temat. W tym czasie do PUBP zgłosił się były pracownik tej instytucji Józef Gostkowski, z informacją o działającej w Bytowie tajnej organizacji młodzieży kaszubskiej (autochtonicznej)¹⁷, składającej się z byłych członków Hitlerjugend. Donos ten został potwierdzony przez innych informatorów PUBP. Na dodatek lekkomyślny 16-letni Roman Ordowski zaproponował przystąpienie do FEJ ormowcowi Romanowi Makryniakowi, który poinformował o tym PUBP¹⁸. Propozycja Romana Ordowskiego wywołała wśród konspiratorów konsternację i zaniepokojenie, ponieważ jednak nie można było już się z niej wycofać, polecono Makryniakowi, na dowód lojalności wobec organizacji, zerwać gwiazdę z jednego z nagrobków żołnierzy sowieckich, co ten uczynił¹⁹. Następnie został przyjęty do organizacji i tym samym PUBP uzyskał w niej swojego tajnego informatora²⁰.

PUBP w Bytowie w porozumieniu z Wojewódzkim Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Szczecinie oraz Wydziałem I – zajmującym się m.in. podziemiem niemieckim²¹, Departamentu I (kontrwywiad) Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) przystąpił 25 lutego 1950 r. do agencyjnego rozpracowania FEJ pod kryptonimem „Niewdzięczni”. W tym celu 5 kwietnia 1950 r. zwerbowano członka organizacji Gerharda Wojaczka, jako agenta o pseudonimie „Gustaw”, którego zadaniem było informować PUBP o wszystkich poczynaniach konspiratorów. Ponadto jego doniesienia miały weryfikować informacje dostarczane przez Romana Makryniaka²². Wojaczek nie spełnił oczekiwań bezpieki. Nie tylko, że nie denuncjował kolegów, ale uprzedził ich o grożącym niebezpieczeństwie²³.

¹⁷ W obszernej dokumentacji na temat FEJ wytworzonej przez PUBP w Bytowie, WUBP w Szczecinie i MBP ani razu nie występuje nazwa własna „Kaszubi”, którzy nazywani są wyłącznie autochtonami.

¹⁸ IPNSz 00101/392/1, raport specjalny PUBP w Bytowie z 25 II 1950 r.

¹⁹ Tamże, protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 25 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/2, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.; tamże, raport specjalny WUBP w Szczecinie dla MBP z 25 III 1950 r.

²⁰ IPN Sz 00101/392/2, raport specjalny WUBP w Szczecinie dla MBP z 25 III 1950 r.

²¹ Z. Nawrocki, *Struktura aparatu bezpieczeństwa*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944-1956, red. K. Szważyk, Warszawa 2005, s. 28.

²² IPN Sz 00101/392/2, plan dalszych przedsięwzięć operacyjnych do sprawy „Niewdzięczni” z 6 IV 1950 r.; raport z przeprowadzonej realizacji spr. „Niewdzięczni” z 12 V 1950 r.; raport WUBP w Szczecinie o likwidacji wstępnego rozpracowania krypt. „Niewdzięczni” z 13 V 1950 r.

²³ Tamże, sygn. 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza z 25 V 1950 r.; raport likwidacyjny PUBP w Bytowie z 11 V 1950 r.

Rozpracowanie o kryptonimie „Niewdzięczni” było prowadzone krótko, nastąpiły bowiem wydarzenia, które pokrzyżowały plany bytowskiej bezpieki. Dnia 30 kwietnia w późnych godzinach wieczornych, trzech członkowie FEJ – Edmund Walkusz oraz Alfons i Ginter Rekowscy, wracając z akademii pierwszomajowej w Domu Kultury i będąc pod wpływem alkoholu, zrywali na ul. Sikorskiego plakaty propagandowe i dekoracje świąteczne, a następnie udali się na cmentarz poległych żołnierzy sowieckich, który znajdował się u zbiegu ul. Mickiewicza i Sikorskiego. Walkusz został na ulicy, natomiast Rekowscy zdemolowali osiem nagrobków. Podczas tych czynności zauważył ich pełniący w pobliżu służbę funkcjonariusz MO, próbując ich powstrzymać przy użyciu broni. Został jednak przez Rekowskich pobity, którzy następnie zbiegli. Nie udało się to Walkuszowi. Pojmano go i doprowadzono na Komendę Powiatową (KP) MO. Ponieważ milicjant rozpoznał Rekowskich, zostali oni następnego dnia zatrzymani i osadzeni wraz z Walkuszem w areszcie PUBP²⁴. Decyzję o ich tymczasowym aresztowaniu prokurator Sądu Apelacyjnego w Szczecinie wydał 4 maja²⁵.

Początkowo funkcjonariusze PUBP zamierzali postawić aresztowanym tylko zarzut zdemolowania nagrobków i pobicia milicjanta, nie chcieli bowiem przerywać rozpracowywania FEJ. Dlatego rewizję w ich mieszkaniach przeprowadzono powierzchownie, tak, aby nie znaleźć żadnych materiałów organizacyjnych. W trakcie przesłuchania Rekowscy przyznali się do niszczenia nagrobków i pobicia milicjanta, natomiast Walkusz załamał się w śledztwie i zaproponował funkcjonariuszom współpracę za cenę zwolnienia. Ponadto niepytany zeznał, że Rekowscy należą do konspiracji, natomiast Alfons Rekowski zwierzył się współwięźniowi, którym był agent celny, o istnieniu tajnej organizacji²⁶. Wyjaśniając zaś w trakcie przesłuchania powody zniszczenia nagrobków żołnierzy sowieckich powiedział: „czuję nienawiść do Rosjan, dlatego że w 1945 roku zabrali mojego ojca i ojciec do tego czasu nie wrócił”²⁷.

Aresztowanie Walkusza i Rekowskich wywołało w Bytowie wiele plotek i komentarzy i ogromnie zaniepokoiło pozostałych członków FEJ. Część z nich przystąpiła do ukrywania broni, a 6 maja Gerhard Wojaczek i Jan Pałubicki uciekli do lasu, gdzie wykopali ziemiankę, w której ukrywali się do 10 maja²⁸. W tej

²⁴ IPN Sz 00101/392/2, raport specjalny WUBP w Szczecinie dla naczelnika Wydz. I Dep. I MBP z 5 V 1950 r.; protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza z 25 V 1950 r.

²⁵ IPN Sz 00101/392/2, postanowienie o tymczasowym aresztowaniu E. Walkusza, A. Rekowskiego i G. Rekowskiego z 4 V 1950 r.

²⁶ Tamże, raport specjalny WUBP w Szczecinie dla naczelnika Wydz. I Dep. I MBP z 5 V 1950 r.

²⁷ Tamże, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.

²⁸ Tamże, protokół przesłuchania G. Wojaczka z 11 V 1950 r.; raport specjalny WUBP w Szczecinie dla naczelnika Wydz. I Dep. I MBP z 5 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/1, protokół przesłuchania J. Pałubickiego z 16 V 1950 r.

sytuacji PUBP, obawiając się ucieczki pozostałych członków FEJ, postanowił zakończyć sprawę o kryptonimie „Niewdzięczni”, przystępując do aresztowania pozostałych konspiratorów. Ich nazwiska ustalono głównie na podstawie zeznań Walkusza i Alfonsa Rekowskiego²⁹. Dnia 10 maja 1950 r. ponad trzydziestu funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie oraz KP MO i PUBP w Bytowie aresztowało 13 członków organizacji. Byli to: Józef Bukowski³⁰, Edwin Dorawa³¹ i jego brat Gerhard Dorawa³², Erich Gaul³³, Gertruda Lewińska – narzeczona Alfonsa Rekowskiego³⁴, Hubert Ordowski i jego brat Roman Ordowski, Alfons Ostrowski³⁵, Henryk Radtke³⁶, Bernard Rekowski, Jan Sikora³⁷, Kurt Trzebiatowski³⁸ i Jan Zięba³⁹. Następnego dnia zostali aresztowani Jan Pałubicki i Gerhard Wojaczek, którzy poprzedniego dnia wrócili z lasu do swoich domów.

²⁹ IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 9 V 1950 r.; tamże, sygn. 00101/392/2, protokół przesłuchania E. Walkusza z 7 V 1950 r.

³⁰ Józef Bukowski, ur. 27 II 1931 r. w Kłęcznie w powiecie bytowskim, w rodzinie rolników Franciszka i Franciszki z domu Edel. Skończył 4 klasy niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania J. Bukowskiego z 10 V 1950 r.).

³¹ Edwin Dorawa, ur. 4 XI 1931 r. w Czarnej Dąbrowie w powiecie bytowskim, w rodzinie Antoniego i jego żony Marty z domu Turzyńska. Skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Dorawy z 10 V 1950 r.).

³² Gerhard Dorawa, ur. 16 XII 1932 r. w Przewozie w powiecie bytowskim. Skończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania G. Dorawy z 10 V 1950 r.).

³³ Erich Gaul, ur. 3 I 1931 r. w Rekowiu w powiecie bytowskim, w rodzinie Ericha i Anny z domu Janikowska. Skończył 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Gaula z 10 V 1950 r.).

³⁴ Gertruda Lewińska, ur. 3 XI 1932 r. w Bytowie, w rodzinie Franciszka i Jadwigi z domu Gruba. Skończyła 6 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania G. Lewińskiej z 19 V 1950 r.).

³⁵ Alfons Ostrowski ur. 22 XII 1930 r. w Niezabyszewie w powiecie bytowskim, w rodzinie Franciszka i Idy z domu Rudnik. Skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania A. Ostrowskiego z 10 V 1950 r.).

³⁶ Henryk (Hans) Radtke, ur. 18 III 1931 r. w Żukówku w powiecie bytowskim, w rodzinie Emila i Anny z domu Jereczek. Skończył 8 klas niemieckiej szkoły podstawowej. Według zeznania H. Radtke z 27 V 1950 r. jego matka przez 2,5 roku była więziona w niemieckim obozie koncentracyjnym, a następnie przeniesiona do więzienia w Lipsku i skazana na karę śmierci. Wyrok nie został wykonany, ponieważ została uwolniona przez Armię Czerwoną. Nie udało się ustalić powodów uwięzienia i skazania jego matki (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania H. Radtke z 11 i 27 V 1950 r.).

³⁷ Jan Sikora, ur. 8 I 1930 r. w Pomysku Małym w powiecie bytowskim, w rodzinie Franciszka i Heleny z domu Dalecka. Skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania J. Sikory z 10 V 1950 r.).

³⁸ Kurt Trzebiatowski (Jutrzenka-Trzebiatowski), ur. 28 I 1930 r. w Bytowie, w rodzinie Pawła i Dominiki z domu Rekowska. Skończył 7 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania K. Trzebiatowskiego z 10 V 1950 r.).

³⁹ Jan Zięba (Ziembra), (19 I 1929 – 8 II 1971). Ur. w miejscowości Palentin (?) w powiecie

Razem od 30 kwietnia do 11 maja aresztowano 18 członków organizacji. Większość z nich mieszkała w Bytowie, Radtke i Sikora w Pomysku Wielkim, Bukowski w Ugoszczy, a Zięba w Udorpiu. W chwili aresztowania mieli od 16 lat (Roman Ordowski) do 22 lat (Hubert Ordowski i Bernard Rekowski). Wszystkich zatrzymanych 10 i 11 maja tymczasowo aresztowano postanowieniem prokuratora Wojskowego Sądu Rejonowego (WSR) w Szczecinie pplk. Kazimierza Golczewskiego z 12 maja 1950 r.⁴⁰ Sprawę Wojaczka postanowiono wyłączyć i przeprowadzić oddzielnie z uwagi na zarzucanie mu dwóch przestępstw: przynależność do nielegalnej organizacji oraz zatajenie po zwerbowaniu informacji interesujących PUBP⁴¹.

Aresztowanych członków FEJ umieszczono w areszcie PUBP w Bytowie (osiem osób) i areszcie KP MO w Bytowie (dwie osoby). Pozostałych umieszczono w pokojach PUBP. Po wstępnych przesłuchaniach Józefa Bukowskiego, Edwina Dorawę, Gerharda Dorawę, Ericha Gaula, Gertrudę Lewińską, Huberta Ordowskiego, Alfonsa Ostrowskiego, Henryka Radtke, Jana Sikorę, Kurta Trzebiatowskiego i Jana Ziębę przeniesiono do aresztu PUBP w Sławnie⁴². W pierwszych dniach po zatrzymaniu członkowie FEJ byli przesłuchiwiani przez funkcjonariuszy PUBP w Bytowie (głównie przez Mariana Szkupa) oraz WUBP w Szczecinie (głównie przez ppor. Janusza Laskowskiego). Po 14 maja osadzeni w Bytowie byli nadal przesłuchiwiani przez funkcjonariuszy tamtejszego PUBP, natomiast osadzeni w Sławnie – przez funkcjonariusza PUBP w tym mieście, chor. Władysława Machnickiego. W dniach 25-27 maja wszyscy aresztowani zostali przesłuchani przez podprokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej (WPR) w Szczecinie, ppor. Władysława Partykę.

Większość aresztowanych nie przyznała się do przynależności do FEJ. Byli to: Józef Bukowski, Edwin Dorawa, Gertruda Lewińska, Alfons Ostrowski, Henryk Radtke, Bernard Rekowski, Jan Sikora i Kurt Trzebiatowski. Gerhard Dorawa i Erich Gaul w trakcie przesłuchania przez ppor. Władysława Partykę odwołali swoje wcześniejsze zeznania, w których przyznawali się do członkostwa w organizacji, wyjaśniając, że zostali do tego zmuszeni przez przesłuchującego⁴³. Zapisywanie skarg podejrzanych na brutalne śledztwo do protokołów przesłuchań należało wów-

pyrzyckim (prawdopodobnie chodzi o Mellentin – Mielęcín), w rodzinie rolników Józefa i Leokadii z domu Arciszewska. Skończył 5 klas niemieckiej szkoły podstawowej (IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania J. Zięby z 10 V 1950 r.).

⁴⁰ IPN Sz 00101/392/2, postanowienie o tymczasowym aresztowaniu z 12 V 1950 r.

⁴¹ IPN Sz 00101/392/2, raport WUBP w Szczecinie o likwidacji wstępnego rozpracowania krypt. „Niewdzięczni” z 13 V 1950 r.

⁴² Tamże, raport WUBP w Szczecinie z przeprowadzonej realizacji spr. „Niewdzięczni” z 12 V 1950 r.

⁴³ IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania G. Dorawy i E. Gaula z 27 V 1950 r. Gaula przesłuchiwał chor. Władysław Machnicki.

czas do rzadkości. Przełożeni ppor. Partyki mieli o to do niego pretensje. Między innymi z tego powodu, a także zarzucanego mu braku zaufania do władz bezpieczeństwa, został zwolniony z pracy w WPR w Szczecinie w czerwcu 1952 r.⁴⁴

Pozostali aresztowani przyznali się do działalności konspiracyjnej i złożyli obszernie zeznania. Pośrednim dowodem na to, że przesłuchania miały przebieg brutalny jest treść niektórych zeznań, niemających nic wspólnego z rzeczywistością. Edmund Walkusz i Alfons Rekowski zeznali, że celem organizacji było, w przypadku wojny, przedostanie się do wojsk amerykańskich i angielskich i walczenie przeciwko Polsce i ZSRR. W tym samym protokole Rekowski zeznał, że konspiratorzy dążyli do zmiany ustroju Polski⁴⁵. Z kolei, według Gerharda Wojaczka, członkowie FEJ mieli działać na tyłach wojsk polskich, jako grupa partyzancka, która m.in. miała niszczyć tory kolejowe⁴⁶. Im dłużej trwało śledztwo, tym zeznania głównych podejrzanych były coraz bardziej fantastyczne. Pod koniec maja 1950 r. Alfons Rekowski zeznał, że członkowie FEJ zamierzali zdobytymi samochodami pojechać do Stargardu, rozbić tam więzienie i wraz z uwolnionymi więźniami przekroczyć granicę Polski z NRD. W czasie tego samego przesłuchania oświadczył, że celem organizacji było oderwanie Ziem Odzyskanych od Polski i uczynienie z nich wolnego terytorium⁴⁷. O planach rozbicia jakiegoś więzienia i oderwania od Polski Ziem Odzyskanych mówił także Edmund Walkusz, który ponadto poinformował funkcjonariuszy UB, że organizacja zamierzała w czasie wojny wysadzać mosty na tyłach wojsk polskich⁴⁸. Podobnie zeznawał Roman Ordowski⁴⁹, natomiast według Jana Pałubickiego, FEJ planowała zajęcie Bytowa, obsadzenie swoimi członkami wszystkich urzędów, następnie oderwanie od Polski Ziem Odzyskanych i utworzenie na tym terytorium wolnego państwa, w którym będą mogli żyć swobodnie Polacy i Niemcy⁵⁰. Owe nieskładne, wykluczające się nawzajem i fantastyczne zeznania, sprawiające miejscami wrażenie podyktowanych przez śledczych z UB, miały zapewne być dowodem na to, że FEJ była groźną organizacją terrorystyczną, zagrażającą ustrojowi i integralności terytorialnej Polski Ludowej.

W połowie czerwca 1950 r. śledztwo zostało zakończone. Śledczy PUBP w Bytowie Marian Szkup wydał 14 czerwca postanowienie o umorzeniu śledztwa

⁴⁴ R. Ptaszyński, *Wojskowy Sąd Rejonowy i Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Szczecinie w latach 1946-1955*, Szczecin 2010, s. 183.

⁴⁵ IPN Sz 00101/392/2, protokół przesłuchania E. Walkusza z 14 V 1950 r.; protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 16 V 1950 r.

⁴⁶ Tamże, protokół przesłuchania G. Wojaczka z 15 V 1950 r.

⁴⁷ Tamże, protokół przesłuchania A. Rekowskiego z 25 V 1950 r.

⁴⁸ IPN Sz 00101/392/1, protokół przesłuchania E. Walkusza 25 V 1950 r.

⁴⁹ Tamże, protokół przesłuchania R. Ordowskiego z 25 V 1950 r.

⁵⁰ Tamże, protokół przesłuchania J. Pałubickiego z 26 V 1950 r.

w sprawie przeciwko Józefowi Bukowskiemu, Erichowi Gaulowi, Alfonsowi Ostrowskiemu, Henrykowi Radtke i Janowi Sikorze i zwolnieniu ich z aresztu PUBP w Sławnie oraz Pawłowi Gliszczyńskiemu, który przebywał w szkole sztygarów na Śląsku i nie został aresztowany, z uwagi na niecelowość pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej. W uzasadnieniu napisano, że podejrzani odmówili udziału w nielegalnej organizacji, jednak popełnili przestępstwo, nie zawiadamiając właściwej władzy o istnieniu FEJ. Śledczy wziął jednak pod uwagę fakt, że wszyscy podejrzani byli autochtonami, a ponadto:

- Henryk Radtke był aktywnym członkiem Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), przodownikiem pracy, wyrabiającym 250 proc. normy, jego rodzina była prześladowana przez hitleryzm, a matka skazana na karę śmierci;
- Jan Sikora był traktorzystą w Państwowym Gospodarstwie Rolnym;
- Alfons Ostrowski leżał w szpitalu w Gdańsku i nie miał możliwości zawiadomić władz o działalności FEJ;
- Józef Bukowski był „człowiekiem o bardzo niskim poziomie intelektualnym, mieszkającym daleko od miasta na wsi” i nie znał dostatecznie języka polskiego;
- Erich Gaul był „robotnikiem niewykwalifikowanym, bardzo mało inteligentny, nieznający niemal języka polskiego”;
- Paweł Gliszczyński wyjechał, jako członek ZMP, do szkoły sztygarów na Śląsku i nie miał od tego czasu żadnego kontaktu z FEJ.

Biorąc pod uwagę te przesłanki, Marian Szkup doszedł do wniosku, że „niecelowe jest pociągnięcie do odpowiedzialności karnej przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Szczecinie z uwagi na bardzo słabe nasilenie z ich strony złej woli w kierunku popełnienia przestępstwa. Działanie ich jest raczej źle zrozumianym koleżeństwem. Wziąwszy jednak pod uwagę kwestię wychowania autochtonów, w ogóle zaaklimatyzowania ich w nowej rzeczywistości Polski Ludowej, bardziej celowym będzie działanie wychowawcze na wyżej wymienionych, zaś odcierpienie dotychczas pozbawienia wolności będzie dla nich przestrogą na przyszłość”⁵¹.

Również 14 czerwca 1950 r. Marian Szkup wydał postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie Gerharda Dorawy, Edwina Dorawy, Kurta Trzebiatowskiego i Gertrudy Lewińskiej, z powodu braku dostatecznych dowodów winy, i zwolnieniu ich z aresztu PUBP w Sławnie. W uzasadnieniu stwierdzono, że podejrzani wprawdzie znali członków tajnej organizacji, jednak nie wiedzieli o jej istnieniu. Jedynie Kurt Trzebiatowski wiedział o istnieniu FEJ, jednak natychmiast powiadomił o tym KP MO w Bytowie⁵².

⁵¹ Tamże, postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie H. Radtke, J. Sikory, E. Gaula, A. Ostrowskiego, J. Bukowskiego i P. Gliszczyńskiego z 14 VI 1950 r.

⁵² Tamże, postanowienie o umorzeniu śledztwa przeciwko G. Dorawie, E. Dorawie, K. Trzebiatowskiemu i G. Lewińskiej z 14 VI 1950 r.

Akta śledztwa przeciwko Gerhardowi Wojaczkowi postanowiono wyłączyć z uwagi na to, że zarzucano mu nie tylko przynależność do tajnej organizacji, ale także uprzedzenie członków FEJ o grożącym im niebezpieczeństwie ze strony PUBP. Sądzenie Wojaczka razem z kolegami musiałoby doprowadzić do jego dekonspiracji, jako byłego tajnego agenta UB⁵³.

Pozostałych podejrzanych, tj. Edmunda Walkusza, Alfonsa Rekowskiego, Gintera Rekowskiego, Romana Ordowskiego, Jana Pałubickiego, Bernarda Rekowskiego, Huberta Ordowskiego i Jana Ziębę, postanowiono pociągnąć do odpowiedzialności karnej przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Koszalinie. Akt oskarżenia został sporządzony przez oficera śledczego PUBP w Bytowie Mariana Szkupa i zatwierdzony przez naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Szczecinie. Rozpoczynał się on obszernym wstępem historycznym, który warto przytoczyć w całości, gdyż jest charakterystyczny dla ówczesnej propagandy:

„Z historii wiadomym nam jest, że ziemie nad Odrą i Nysą od wieków zamieszkiwali Słowianie szczepów Łużyczan, Pomorzan, Słęczan. Bieg koła historii potoczył się nierówno i ziemie nad Odrą i Nysą zostały zagarnięte przez książąt niemieckich. Mimo dyskryminacyjnej polityki książąt niemieckich, a później Bismarcków i siepaczy hitlerowskich, Słowianie zamieszkujący na prastarych ziemiach polskich nie utracili swej polskości. Zatrzymali to, co jest ich własne, pochodzenie słowiańskie, mowę, tradycje. Wojna sprawiedliwości Związku Radzieckiego przeciwko hitleryzmowi i przy jej boku armia Polski Ludowej przyniosły wyzwolenie Słowian znad Odry i Nysy, a ziemie te powróciły do Macierzy. Ziemie Odzyskane zostały zagospodarowane, zadymiły kominy szeregu fabryk, a ugory zostały zlikwidowane do zera. W zaszczytnej pracy tej biorą udział nasi bracia autochtoni, którym Rząd RP dał wszelkie zdobycze naukowe, kulturalne, ekonomiczne oraz polityczne. Polska nie robi różnic między autochtonami a innymi obywatelami państwa – wszyscy obywatele są sobie równi. Wielu z autochtonów zajmuje obecnie bardzo wysokie i zaszczytne stanowiska w aparacie państwowym. Wielu autochtonów pracuje pozytywnie dla Polski Ludowej. Młodzież uczy się ojczystego języka w polskich szkołach.

Niemniej jednak pewien odłam autochtonów stanął po przeciwnej stronie barykady, kierując swe ostrze w najżywotniejsze interesy Polski Ludowej, godząc w swych braci, którzy lata i dziesiątki lat oczekiwali na wyzwolenie Ziemi Zachodnich i przyłączenie ich do Macierzy. Są to między innymi ludzie, którzy za czasów reżimu hitlerowskiego byli członkami Hitlerjugend, Wehrmachtu, karani przez sądy polskie za różnorodne przestępstwa”⁵⁴.

⁵³ IPN Sz. 00101/392/1, postanowienie w przedmiocie wyłączenia akt sprawy celem odrębnego prowadzenia, b.d.

⁵⁴ Tamże, akt oskarżenia przeciwko E. Walkuszowi, A. Rekowskiemu, G. Rekowskiemu, R. Ordowskiemu, J. Pałubickiemu, B. Rekowskiemu, H. Ordowskiemu i J. Ziębę.

Właśnie do tej ostatniej kategorii autochtonów zostali zakwalifikowani kaszubszy konspiratorzy, których oskarżono o to, że od dnia bliżej nieustalonego w styczniu 1950 r. do dnia aresztowania, na terenie Bytowa i powiatu bytowskiego zawiązali nielegalną organizację Freie Europäische Jugend, której celem było oderwanie od Polski Ziem Odzyskanych i utworzenie z nich tzw. Wolnych Tere-
nów, tj. o przestępstwo z art. 85 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego z 23 wrześ-
nia 1944 r.⁵⁵, przy czym:

- Edmund Walkusz był dowódcą tej organizacji, zwerbował pięciu członków, organizował zebrania, budował bunkry i polecił gromadzić broń;
- Alfons Rekowski był zastępcą dowódcy tej organizacji, zwerbował kilku członków, organizował zebrania, budował bunkry, zrywał plakaty 1-Majowe i polecił gromadzić broń;
- Ginter Rekowski był czynnym członkiem organizacji, chodził na zebrania, kopał leśne bunkry, miał za zadanie gromadzenie broni i werbowanie nowych członków i zrywał plakaty 1-Majowe;
- Roman Ordowski i Jan Pałubicki byli czynnymi członkami organizacji, chodzili na zebrania, kopali leśne bunkry, mieli za zadanie gromadzenie broni i werbowanie nowych członków;
- Bernard Rekowski i Hubert Ordowski byli typowani przez założycieli na dowódców organizacji po jej całkowitym zorganizowaniu z uwagi na pobyt w wojsku niemieckim oraz brali udział w zebraniach;
- Jan Zięba był czynnym członkiem organizacji, chodził na zebrania, miał za zadanie gromadzenia broni i werbowanie nowych członków.

Ponadto:

- Edmund Walkusz, Alfons Rekowski i Bernard Rekowski zostali oskarżeni o to, że przechowywali bez zezwolenia broń palną, tj. pistolet szturmowy Mauser, kal. 9 mm, tj. o przestępstwo z art. 4 § 1 dekretu z 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa⁵⁶;
- Alfons Rekowski i Ginter Rekowski zostali oskarżeni o to, że 30 kwietnia 1950 r. obok cmentarza żołnierzy radzieckich w Bytowie dopuścili się gwałtownego zamachu na funkcjonariusza MO Władysława Rekowskiego, podczas pełnienia przez niego obowiązków służbowych, bijąc go po twarzy

⁵⁵ Art. 85 stanowił: „Kto usiłuje pozbawić Państwo Polskie niepodległego bytu lub oderwać część jego obszaru, podlega karze więzienia od lat 10 do 15 albo karze śmierci”, Dz. U. 1944, Nr 6, poz. 27.

⁵⁶ Art. 4 § 1 stanowił: „Kto bez zezwolenia wyrabia, gromadzi lub przechowuje broń palną, amunicję, materiały lub przyrządy wybuchowe albo inne przedmioty mogące spowodzić niebezpieczeństwo powszechne, podlega karze więzienia na czas nie krótszy od lat 5 lub dożywotnio albo karze śmierci”, Dz. U. 1946, Nr 30, poz. 192.

- pięciami oraz kopiąc po głowie do nieprzytomności, tj. o przestępstwo z art. 1 § 2 dekretu z 13 czerwca 1946 r.⁵⁷;
- Alfons Rekowski i Ginter Rekowski zostali oskarżeni o to, że 30 kwietnia 1950 r. znieważyli zwłoki i miejsce spoczynku, wywracając osiem nagrobków żołnierzy radzieckich na cmentarzu w Bytowie, tj. o przestępstwo z art. 26 dekretu z 13 czerwca 1946 r.⁵⁸;
 - Roman Ordowski został oskarżony o to, że w lutym 1950 r. naklonił Romana Makryniaka, by ten na dowód swej odwagi i lojalności wobec FEJ znieważył i uszkodził miejsce spoczynku żołnierzy radzieckich, w ten sposób, że kazał mu zerwać gwiazdę z nagrobka żołnierza radzieckiego na cmentarzu w Bytowie, po czym gwiazdę tę zaniósł do mieszkania Alfonsa Rekowskiego, gdzie została ona zbezczeszczona przez członków organizacji, tj. o przestępstwo z art. 27 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego z 23 września 1944 r. w związku z art. 26 dekretu z 13 czerwca 1946 r.⁵⁹.

Oskarżyciel proponował powołać na świadków: Henryka Radtke, Jana Sikorę, Józefa Bukowskiego, Ericha Gaula, Alfonsa Ostrowskiego i milicjanta Władysława Rekowskiego⁶⁰.

Oskarżenia opierały się wyłącznie na zeznaniach świadków uzyskanych w trakcie brutalnego śledztwa. Nie miały one wiele wspólnego z rzeczywistością, zwłaszcza absurdalny zarzut dążenia do oderwania od Polski Ziemi Odzyskanych i utworzenia wolnego terytorium. Członkowie FEJ właściwie nie podjęli żadnych konkretnych działań, z wyjątkiem poszukiwania broni. Ich działalność można nazwać zabawą w konspirację, a jedynym celem było przedostanie się do Niemiec. Oskarżeni mieli stanąć przed sądem nie za przestępstwa dokonane (z wyjątkiem zdemolowania nagrobków i pobicia milicjanta), lecz za przestępstwa, które, według przypuszczeń oskarżycieli, mogli w przyszłości popełnić.

⁵⁷ Art. 1 § 2 stanowił: „Kto dopuszcza się gwałtownego zamachu na posła do Krajowej Rady Narodowej, członka innej rady narodowej, urzędnika państwowego lub samorządowego, osobę należącą do sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych, albo członka związku zawodowego, organizacji społecznej o znaczeniu ogólnopaństwowym podczas lub z powodu pełnienia przez nich obowiązków albo z powodu ich stanowiska lub przynależności do organizacji lub sił zbrojnych, podlega karze więzienia na czas nie krótszy od lat 5 lub więzienia dożywotniego”, Dz. U. 1946, Nr 30, poz. 192.

⁵⁸ Art. 26 stanowił: „Kto znieważa lub uszkadza zwłoki, bądź miejsce spoczynku żołnierza Wojska Polskiego lub sprzymierzonego, albo osoby, która padła ofiarą zbrodniczych działań faszystowskich, podlega karze więzienia do lat 5 lub aresztu”, Dz. U. 1946, Nr 30, poz. 192.

⁵⁹ Art. 27 stanowił: „Podżegania dopuszcza się, kto inną osobę nakłania do popełnienia przestępstwa”, Dz. U. Nr 6, poz. 27.

⁶⁰ IPN Sz 00101/392/1, akt oskarżenia przeciwko E. Walkuszowi, A. Rekowskiemu, G. Rekowskiemu, R. Ordowskiemu, J. Pałubickiemu, B. Rekowskiemu, H. Ordowskiemu i J. Ziębie.

Po kilku miesiącach stanęli oni przed WSR w Koszalinie, którego wyrok został ogłoszony 29 listopada 1950 r. Wszyscy oskarżeni zostali uznani za winnych zarzucanych im przestępstw i skazani: Edmund Walkusz i Alfons Rekowski na karę po 15 lat więzienia, Ginter Rekowski – na karę 13 lat więzienia, Jan Pałubicki – na karę 12 lat więzienia, Jan Zięba – na karę 11 lat więzienia, Bernard Rekowski – na karę 8 lat więzienia, Hubert Ordowski i Roman Ordowski – na kary po 5 lat więzienia⁶¹. Gerhard Wojaczek sądzony był oddzielnie. Wyrokiem WSR w Koszalinie z 6 lutego 1951 r. został skazany na karę 5 lat więzienia z art. 3 ust. 1 dekretu z 26 października 1949 r. o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej⁶².

Na pierwszy rzut oka może zaskakiwać tak surowy wyrok, a już zwłaszcza w odniesieniu do Jana Zięby, który nie był aktywnym członkiem organizacji oraz niepełnoletnich: Romana Ordowskiego oraz Alfonsa i Gintera Rekowskich. Był to jednak proces polityczny, którego celem, jak można przypuszczać, było zastraszanie tych Kaszubów, którzy nie akceptowali powojennej rzeczywistości. Zgodnie z propagandą Polski Ludowej Kaszubi, podobnie jak Krajniacy, Ślązacy, Mazurzy i Warmiacy, przez stulecia jęzczeli pod knutem pruskim i z utęsknieniem czekali na powrót do Macierzy. Zapewniła im to komunistyczna Polska, której winni byli wdzięczność po wsze czasy. Kwestionowanie tej narracji w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX w., a zwłaszcza planowanie ucieczki do Niemiec, władze uważały za zdradę. Nieprzypadkowo kryptonim rozpracowywania FEJ nosił nazwę „Niewdzięczni”. Można w uproszczeniu powiedzieć, że członkowie FEJ zostali skazani za niewdzięczność wobec Polski Ludowej.

Na mocy ustawy z 22 listopada 1952 r. o amnestii skazanym, którzy byli pełnoletni w chwili popełnienia przestępstwa, złagodzono karę pozbawienia wolności o jedną trzecią (dotyczyło to Edmunda Walkusza, Gerharda Wojaczka, Huberta Ordowskiego, Jana Pałubickiego, Bernarda Rekowskiego i Jana Zięby), natomiast tym, którzy w chwili popełnienia przestępstwa nie ukończyli 18 lat – o połowę (dotyczyło to Romana Ordowskiego, Alfonsa Rekowskiego i Gintera Rekowskiego)⁶³.

⁶¹ IPN Sz 00103/359, kwestionariusz osobowy członka nielegalnej organizacji FEJ z 3 VII 1974 r.: H. Ordowskiego, R. Ordowskiego, J. Pałubickiego, A. Rekowskiego, G. Rekowskiego, E. Walkusza, B. Rekowskiego i J. Zięby. W cennej pracy Arkadiusza Słabiga, *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1989*, Szczecin 2008, s. 73-74, znajduje się zwięzła informacja o FEJ. Jednak Autor oparł się na materiałach wtórnych, stąd informacja ta jest niecisła. Podobnie jest w przypadku książki Gerarda Czaji, *Tajemnice bytowskiej bezpieki. PUBP w Bytowie wobec mniejszości narodowych w latach 1945-1954*, Jastrzębie Zdrój 2010, s. 174-176.

⁶² IPN Sz 00101/392/2, karta informacyjna G. Wojaczka z Ośrodka Pracy Więźniów w Piechcinie, w powiecie znińskim z 28 IV 1953 r. Art. 3 ust. 1 stanowił: „Kto nie będąc do tego uprawniony zbiera, przechowuje, przekazuje, ujawnia lub ogłasza wiadomości, dokumenty lub inne przedmioty, stanowiące tajemnicę państwową, podlega karze więzienia do lat 10”. Dz. U. 1949, Nr 55, poz. 437.

⁶³ Dz. U. 1952, Nr 46, poz. 309.

Gerhard Wojaczek został zwolniony z więzienia 28 kwietnia 1953 r.⁶⁴, Hubert Ordowski – 1 maja 1953 r.⁶⁵, Roman Ordowski – prawdopodobnie w marcu 1953 r., Jan Palubicki – w 1954 r.⁶⁶, Edmund Walkusz – w 1955 r.⁶⁷, pozostali prawdopodobnie także w 1954 lub 1955 r. Niektórzy z byłych członków FEJ, po zwolnieniu z więzienia byli powoływani do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Gerhard Wojaczek był w wojsku w latach 1954–1955⁶⁸, natomiast Edmund Walkusz od października 1955 do sierpnia 1957 r. w ramach zasadniczej służby wojskowej został skierowany do batalionu roboczego i pracował w kopalni „Kleofas” w Katowicach, a następnie w kopalni „Victoria” w Wałbrzychu. W tym czasie prawdopodobnie współpracował z Informacją Wojskową, a następnie z Wojskową Służbą Wewnętrzną, miał bowiem przyczynić się do zlikwidowania nielegalnej organizacji żołnierzy pracujących w kopalni⁶⁹. Nie udało się ustalić, czy pozostali skazani byli także powoływani do służby wojskowej.

Wszyscy byli członkowie FEJ byli nadal pod ścisłą obserwacją Służby Bezpieczeństwa (SB). W 1956 r. SB KP MO w Bytowie założyła 7 spraw operacyjnej obserwacji na byłych członków FEJ: Gintera Rekowskiego, Jana Palubickiego, Bernarda Rekowskiego, Jana Ziębę, Kurta Trzebiatowskiego, Gerarda Dorawę i Edwina Dorawę. Jednak ze względu na to, że nie prowadzili oni żadnej wrogiej działalności, sprawy te zostały w latach 1957–1958 przekazane do archiwum⁷⁰. Nie oznaczało to, że SB przestała się nimi interesować. W ramach teczki zagadnieniowej dotyczącej rewizjonizmu niemieckiego, założonej w listopadzie 1963 r. byli oni stale kontrolowani operacyjnie. Wśród 28 osób, które były kontrolowane „po zagadnieniu” rewizjonizmu niemieckiego w listopadzie 1963 r. znajdowało się 9 byłych członków FEJ: Józef Bukowski, Edwin Dorawa, Gerhard Dorawa, Erich Gaul, Jan Palubicki, Jan Sikora, Edmund Walkusz, Gerhard Wojaczek i Jan Zięba⁷¹. Jeszcze w listopadzie 1968 r. SB KP MO w Bytowie sporządziła wykaz

⁶⁴ IPN Sz 00101/392/2, pismo WPR w Koszalinie do PUBP w Bytowie z 5 V 1953 r.

⁶⁵ Tamże, pismo WPR w Koszalinie do PUBP w Bytowie z 15 V 1953 r.

⁶⁶ IPN Sz 00103/228/22, raport z 8 III 1957 r. z przeprowadzonej kontroli w PK MO w Bytowie.

⁶⁷ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku (dalej: IPN Gd), sygn. 008/273/1, pismo SB KP MO w Bytowie do Wydz. II SB KW MO w Białymstoku z 29 XII 1960 r.

⁶⁸ IPN Sz 00101/392/2, notatka służbowa z 7 IV 1956 r.

⁶⁹ IPN Gd 008/273/1, wniosek o zezwolenie na opracowanie kandydata na tw. z 15 II 1962 r.; wniosek o dokonaniem pozyskaniu tw. „Andrzej” z 8 V 1962 r.; notatka służbowa z rozmowy z tw. „Andrzej” z 29 I 1963 r.

⁷⁰ Tamże, sygn. 002/8/1, kontrwywiadowcza charakterystyka powiatu Bytów po zagadnieniu rewizjonizmu z 15 XI 1963 r.; analiza kontaktów z NRF i działalności wrogiej po zagadnieniu rewizjonizmu niemieckiego z 29 V 1964 r.

⁷¹ Tamże, analiza kontaktów z NRF i działalności wrogiej po zagadnieniu rewizjonizmu niemieckiego z 29 V 1964 r.; wykaz osób, które mają założone teczki zagadnieniowe po rewizjonizmie z 15 XI 1963 r.

osób, które w określonych sytuacjach mogły podjąć wrogą działalność. W wykazie tym znalazło się 7 byłych członków FEJ: Józef Bukowski, Edwin Dorawa, Gerhard Dorawa, Jan Sikora, Edmund Walkusz, Gerhard Wojaczek i Jan Zięba⁷². Ostatnią sprawą prowadzoną przeciwko byłym członkom FEJ była sprawa obiektowa o kryptonimie „Moor”. Była ona realizowana przez Referat SB KP MO w Bytowie od stycznia 1972 do listopada 1975 r. w celu ujawniania osób utrzymujących kontakty z organizacjami pomocowymi w RFN. Wśród 16 osób, które były poddane kontroli operacyjnej zarejestrowano także Józefa Bukowskiego, Edmunda Walkusza i Gerharda Wojaczka. Ponieważ nie zebrano żadnych materiałów obciążających, sprawę zakończono⁷³.

SB starała się też pozyskać tajnych współpracowników w tym środowisku. Został nim Edmund Walkusz, pseudonim „Andrzej”, którego pozyskano na zasadzie dobrowolności 8 maja 1962 r. „Andrzej” udzielał informacji o osobach utrzymujących kontakty z RFN, przyjeżdżających do powiatu bytowskiego z tego kraju na pobyt czasowy, byłych członkach FEJ, także tych, którzy wyjechali do RFN, a także duchownych rzymskokatolickich. Za swoje usługi był wynagradzany. SB zrezygnowała z jego usług we wrześniu 1966 r. z powodu nadużywania przez niego alkoholu⁷⁴.

Byli członkowie FEJ nie czuli się w Polsce dobrze. Robili wszystko, aby uzyskać pozwolenie wyjazdu do RFN. Możliwość taka pojawiła się po 1956 r., gdy rozpoczęła się akcja łączenia rodzin. W 1958 r. wyjechali do RFN Alfons Rekowski i Alfons Ostrowski, w 1959 – Bernard Rekowski, Ginter Rekowski, Henryk Radtke, Jan Pałubicki i Roman Ordowski⁷⁵. Hubert Ordowski wyjechał w 1965 r.⁷⁶, Gerhard Dorawa – w 1973⁷⁷, Edmund Walkusz – w 1974⁷⁸ i Gerhard Wojaczek – w 1976 r.⁷⁹ Z wyjątkiem Jana Zięby, który zmarł w 1971 r., pozostali skazani w 1950 i 1951 r. członkowie FEJ wyjechali na pobyt stały do RFN.

⁷² Tamże, wykaz osób po zagadnieniu niemieckim z 6 XI 1968 r., które w określonych sytuacjach mogą podjąć wrogą działalność.

⁷³ Tamże, wniosek o zakończenie sprawy obiektowej krypt. „Moor” z 24 XI 1975 r.

⁷⁴ IPN Gd 008/273/1, ankieta tajnego współpracownika E. Walkusza, pseud. „Andrzej” z 5 V 1962 r.; charakterystyka pracy tw. „Andrzej” za okres 8 V 1962 – 1 I 1963; wniosek o zaniechanie współpracy z tw. „Andrzej” z 24 IX 1966 r.

⁷⁵ IPN Sz 00103/359, kwestionariusz osobowy A. Rekowskiego, A. Ostrowskiego, B. Rekowskiego, G. Rekowskiego i R. Ordowskiego z 3 VII 1974 r.; IPN Gd 008/273/1, notatka służbowa z rozmowy z E. Walkuszem z 15 II 1962 r.

⁷⁶ IPN Sz 00101/392/1, informacja Wydz. VI i III, Biura „C” MSW z 23 I 1970 r.

⁷⁷ IPN Gd 06/114/4, informacja WUSW w Słupsku z 14 II 1976 r.

⁷⁸ Tamże, sygn. 0026/233, notatka służbowa kpt. T. Klimowicza z 10 XI 1974 r.

⁷⁹ Tamże, sygn. 06/110/1, wykaz osób, które wyjechały na pobyt stały do RFN i Berlina Zachodniego w 1976 r.

We wnioskach wyjazdowych wszyscy zadeklarowali narodowość niemiecką. W nowej ojczyźnie otrzymali wysokie odszkodowania od władz RFN za prześladowania w Polsce z tytułu działalności na rzecz Niemiec⁸⁰.

Zenon Romanow

**Freie Europäische Jugend – a secret organization
of Kashubian youths from Bytów in 1950**

SUMMARY

In January 1950, a group of about twenty Germanised Kashubian youths established a secret organization called Free European Youth. Their aim was to leave Poland and enter Germany illegally. Edmund Walkusz was their leader. The conspirators met in private homes, collected weapons abandoned in the forests and town ruins and dug out earth shelters in the forests. They did not perform any other activities. As they did not observe the rules of conspiracy, the District Office of Public Security soon tracked them down. In May 1950, 18 people were arrested and 9 of them were brought to trial in the District Military Court in Koszalin after brutal investigation in November the same year. The other arrested people were released. The accused were found guilty and sentenced to imprisonment of 5 to 15 years, however, they were released after being granted amnesty in the years 1953-1955. After leaving prison, they were under surveillance by Security Service for several years. In 1958-1976, all of them went to live in the Federal Republic of Germany permanently.

⁸⁰ Tamże, sygn. 008/273/1, notatka służbowa z rozmowy z E. Walkuszem z 15 II 1962 r.; tamże, sygn. 0026/233, notatka służbowa kpt. T. Klimowicza z 10 XI 1974 r.